

редким по красоте тембром и необычайным лиризмом, яркий артистизм, техническое совершенство, виртуозный размах, тонкая нюансировка и задушевная проникновенность – накрывает волной восторга. Можно сказать, что фильм – это своеобразный путь в «ОТКРЫТИЕ», путешествие в специфически рознеровское, ни на кого не похожее жизненное и духовное пространство. И она, музыка, опять, как и в жизни музыканта, становится главной его героиней, его нервом, стихией, вселенной.

Так рождается кинематографический образ Артиста необычной, трагической судьбы, творчество которого формировалось в разных странах, в разных исторических условиях, в разных национальных и социокультурных контекстах.

Э. Рознер умер в Берлине в 1976 г., так и не дождавшись материальной помощи от правительства ФРГ.

---

1. Фейертаг, В. Б. Рознер Эдди (Адольф) Игнатъевич / В. Б. Фейертаг // Эстрада России. Двадцатый век : лексикон / М-во культуры РФ, Гос. ин-т искусствознания ; отв. ред. Е. Д. Уварова. – М., 2000. – С. 508.

А. І. Смолік,

доктар культуралогіі, прафесар,

загадчык кафедры культуралогіі

Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта

культуры і мастацтваў

БІЛІНГВІЗМ ЯК АДМЕТНАСЦЬ КУЛЬТУРНАГА КАНТЭНТУ РАЗВІЦЦЯ СУЧАСНАГА БЕЛАРУСКАГА ГРАМАДСТВА

Мова народа – не толькі сродак зносін і назапашванне ведаў, адлюстравання навакольнай рэчаіснасці, але і люстэрка духоўнай культуры, асяродак агульначалавечых каштоўнасцей, увасабленне нацыянальнай і асобаснай самасвядомасці людской супольнасці. Вядомыя заходнееўрапейскія філосафы Г. Г. Гадамер [1] і М. Хайдэгер разглядалі мову як «дом нашага духоўнага быцця» [7, с. 14]. Яна, на іх думку, з’яўляецца ўніверсальнай формай асэнсавання рэальнасці, у якую арганізуюцца ўсе ўзніклыя або існуючыя ўяўленні, успрыманні,

паняцці, вобразы і іншыя падобныя сэнсавыя канструкцыі (носьбіты сэнсу).

Сапраўды, мова, з'яўляючыся «праблемай сэнсу культуры», сінтэзуе сацыяльныя, культурна-гістарычныя, псіхалагічныя, эстэтычныя аспекты жыцця чалавека. Значыць, мова ўяўляе ядро сістэмы культуры, менавіта пры дапамозе яе чалавецтва засвойвае каштоўнасці, ацэнкі, уяўленні, усё тое, што вызначае карціну свету. Такім чынам, мова народа – гэта спосаб захоўвання і перадачы культуры ад пакалення да пакалення. Асобае значэнне валодання мовай у тым, што яно дазваляе чалавеку ўключыцца ў культурны кантэкст, усвядоміць сваё месца ў ім, зарыентавацца ў складаных і дынамічных сацыякультурных працэсах. Якуб Колас у шэрагу публіцыстычных артыкулаў «Літаратурная учеба» [3, с. 114–116], «Мова М. Лынькова па раману “На чырвоных лядах”» [3, с. 154–157], «Шануйце і любіце сваю родную мову» [3, с. 25–26], «Развіваць і ўзбагачаць літаратурную мову» [3, с. 132–136] і інш. сцвярджаў, што мова – гэта асноўны вынік і сродак культуры, матэрыялізаванае думанне, выяўленне ступені развіцця нацыі. На думку пісьменніка, мова выступае ў якасці фактара найлепшага развіцця асобы, важнейшая ўмова яе гарманічнага існавання. «Роднае слова, – адзначаў пісьменнік, – гэта першая крыніца, праз якую мы пазнаем жыццё і акаляючы нас свет. Таму вам неабходна так старанна вывучаць сваю родную мову, ведаць і любіць лепшыя творы беларускай літаратуры» [3, с. 26]. Лейтматывам у коласаўскай творчай спадчыне праходзіць думка аб тым, што без роднай мовы адбываецца дэградацыя асобы і грамадства, занябанне іх інтэлектуальнага, творчага, маральнага патэнцыялу.

Такім чынам, чым вышэй узровень валодання роднай мовай, чым больш шырокі і разнастайны дыяпазон ведаў, уяўленняў аб культуры, тым вышэй здольнасць чалавека да ўспрымання і гармоніі з навакольным светам. Мова – гэта своеасаблівыя іерогліфы, у якія чалавек умяшчае свет і сваё ўяўленне аб ім. Праз разнастайнасць моў для нас адкрываюцца багацце свету і чалавечае быццё робіцца для нас шырэйшым, паколькі мовы ў выразных і дзейных рысах даюць нам розныя спосабы мыслення і ўспрымання. Па даных Акадэміі навук Францыі, насельніцтва зямнога шара размаўляе не менш чым на 2796

мовах, якія аб'ядноўваюцца ў 11 вялікіх і 50 малых моўных груп, а ўсе, хто размаўляюць на іх, выкарыстоўваюць прыкладна 8 тыс. дыялектаў. Нямецкія лінгвісты лічаць, што сучасныя народы свету размаўляюць на 4 тыс. моў, а ўсяго вядома каля 6 тыс. жывых і мёртвых моў.

Беларуская мова, якая ў нашай краіне з'яўляецца адной з дзяржаўных моў і мовай тытульнай нацыі, прайшла даволі доўгі і складаны шлях развіцця і займае годнае месца сярод славянскіх моў і на лінгвістычнай карце Еўропы. А. Міцкевіч у лекцыі «Пра славянскія літаратуры» у Каледжы дэ Франс (Парыж) адзначаў, што беларуская мова «... самая багатая і самая чыстая гаворка, якая ўзнікла даўно і выдатна распрацавана», самая гарманічная «і з усіх славянскіх моў найменш змененая» [4]. На працягу існавання беларуская мова адыграла выключную ролю ў гісторыі беларускага народа, у станаўленні яго дзяржаўнасці і культуры. Усім сваім развіццём яна даказала жыццяздольнасць і неабходнасць. Нягледзячы на складанасці моўнага жыцця, асаблівасці развіцця сістэмы мовы і ступені запатрабаванасці камунікатыўнай прасторы, яна заўсёды была асноўным фактарам падтрымання нацыянальнай культуры і нацыянальнай свядомасці народа.

Сёння гэта высокаразвітая мова з багатым слоўніковым складам і распрацаванай сістэмай нормаў, якая здольна паспяхова абслугоўваць усе камунікатыўныя запатрабаванні сучаснага грамадства. Яна па-ранейшаму выкарыстоўваецца як рэальны сродак стасункаў, застаецца важнейшым элементам беларускай культуры, сімвалам нацыянальнай свядомасці, фактарам нацыянальнай разнастайнасці і ідэнтыфікацыі. Сучасная беларуская мова існуе ў 3-х разнастайнасцях: літаратурная мова, народна-дыялектная мова і змешаная мова на беларускай аснове. Усе суб'екты культуры Беларусі, якія карыстаюцца гэтымі разнастайнасцямі, з'яўляюцца носьбітамі беларускай мовы. Так, згодна перапісу насельніцтва 2009 г. беларускую мову назвалі роднай 60 % насельніцтва краіны [2, с. 38]. З агульнай колькасці беларусаў, якія пражывалі ў г. Мінску падчас перапісу, 826 167 чал. у якасці роднай мовы назвалі беларускую. З мінчукоў іншых нацыянальнасцей 788 510 чал. у якасці роднай мовы назвалі рускую, 12 756 чал. – беларускую, 788 – украінскую, 247 – польскую [5, с. 1].

У 1995 г. у Рэспубліцы Беларусь адбыўся ўсенародны рэферэндум па пытанні аб статусе рускай мовы. У бюлетэнь было ўключана пытанне «Ці згодны (*согласны ли*) Вы з наданнем (*приданием*) рускай мове роўнага статусу з беларускай?» 83,3 % грамадзян Беларусі, якія ўдзельнічалі ў галасаванні, адказалі «так» (гэта больш 50 % зарэгістраваных удзельнікаў рэферэндуму); і толькі 12,7 % адказалі «не».

Такім чынам, наданне рускай мове статусу другой дзяржаўнай спрыяла далейшаму ўмацаванню білінгвізму ў Рэспубліцы Беларусь. Двухмоўе як сацыякультурны феномен уласціва для шэрагу шматнацыянальных дзяржаў, дзе розныя народы маюць агульную тэрыторыю ці знаходзяцца ў сумежных краінах. Іх моўныя камунікацыі абумоўлены палітычнымі, сацыяльна-эканамічнымі, канфесійнымі і культурнымі фактарамі. Так, у Канадзе афіцыйнымі дзяржаўнымі мовамі з'яўляюцца англійская і французская, у Фінляндыі – фінская і шведская. На захадзе Швейцарыі размаўляюць па-французску, на поўдні – па-італьянску, а ў большасці кантонаў – па-нямецку, дарэчы, у кожным кантоне яшчэ і свой дыялект. У Люксембургу карыстаюцца нямецкай і французскай мовамі. На некалькіх мовах размаўляюць жыхары еўрапейскіх мегаполісаў. Напрыклад, «лінгвістычным Вавілонам» лічыцца Лондан, бо там размаўляюць (па даных міністэрства адукацыі Вялікабрытаніі) на 147 мовах, хаця, безумоўна, пераважна на англійскай. Такім чынам, білінгвізм з'яўляецца феноменам сучаснай культуры шматнацыянальных краін.

У Рэспубліцы Беларусь як шматэтнічнай дзяржаве сфарміраваўся нацыянальны білінгвізм, пры якім беларуская і руская мовы распаўсюджаны на ўсіх прадстаўнікоў этнічных супольнасцей. Дарэчы, білінгвізм як сацыякультурная практыка прысутнічаў на ўсіх гістарычных этапах развіцця Беларусі. Так, у перыяд Вялікага Княства Літоўскага існавала беларуска-царкоўнаславянскае пісьмовае і вуснае двухмоўе, чатыры стагоддзі падчас Рэчы Паспалітай даволі трывалым было беларуска-польскае, беларуска-цюркскае, беларуска-яўрэйскае, беларуска-літоўскае двухмоўе. Што тычыцца беларуска-рускага двухмоўя, то інтэнсіўнае фарміраванне яго пачалося ў апошняй чвэрці XVIII ст., калі пасля далучэння Беларусі да Расійскай імперыі руская мова стала адзінай дзяржаўнай на ўсёй тэрыторыі Паўночна-Заходняга краю.

Такім чынам, моўная сітуацыя ў Беларусі ў пэўныя гістарычныя перыяды характарызувалася як шматмоўная. Сучасная лінгвістычная сітуацыя ў нашай краіне адметна суіснаваннем і выкарыстаннем беларускай і рускай мовы і можа быць вызначана як беларуска-рускае двухмоўе. Як сведчаць дадзеныя перапісу 2009 г., толькі 23 % жыхароў краіны дома, на працы і вучобе ўжывае беларускую мову [2, с. 38]. Асноўнай мовай, якой карыстаецца насельніцтва Рэспублікі Беларусь у зносінах, з'яўляецца руская. Яе звычайна ў стасунках выкарыстоўвае 6 673 тыс. чал. (70 % беларускага насельніцтва). Для 2 227 тыс. грамадзян Беларусі (23 %) мовай зносін з'яўляецца беларуская [Там жа].

Нацыянальны білінгвізм прадстаўлены таксама індывідуальным беларуска-рускім двухмоўем, калі побач з роднай беларускай мовай індывід ужывае і рускую мову; руска-беларускім двухмоўем, калі побач з рускай мовай суб'ект культуры выкарыстоўвае беларускую мову; індывідуальным беларускім альбо рускім двухмоўем. Аналіз функцыянавання беларускай і рускай мовы сведчыць, што руская мова больш пашырана ў сітуацыях, дзе ад індывіда патрабуецца актыўная моўная практыка – бізнес, справаводства, заканадаўства, навук, тэхніка, эканоміка і г. д. Беларуская мова распаўсюджана больш шырока ў сферах, якія не вымагаюць актыўнай беларускамоўнай практыкі – афармленне населеных пунктаў, вітрын, рэкламы і інш.

Побач з беларуска-рускім двухмоўем у месцах сумеснага кампактнага пражывання беларусаў з палякамі, латышамі, літоўцамі, украінцамі існуе беларуска-польскае, беларуска-латышскае, беларуска-літоўскае, беларуска-ўкраінскае двухмоўе. Паколькі ў гэтых рэгіёнах карыстаюцца і рускай мовай, магчыма меркаваць, напрыклад, нават аб мясцовым палілінгвізме.

У сітуацыі білінгвізму ўзаемадзеянне моў выклікае інтэрфэрэнцыю, г. зн. пранікненне элементаў адной моўнай сістэмы ў іншую, што выклікае адхіленні ад нормаў іншай мовы, несвядомае перанясенне ў яе сістэму асаблівасцей роднай мовы. Інтэрфэрэнцыя абумоўлівае вялікую колькасць і ўстойлівасць памылак у маўленні на беларускай і рускай мовах. Напрыклад, часта двухмоўны індывід размаўляе па-беларуску, а робіць

націск расійскай мовы. У рускамоўнага індывіда сустракаюцца такія беларускамоўныя фанетычныя рысы, як цвёрдыя [р] і [ч] на месцы рускіх мяккіх [р,] і [ч,], дзеканне і цэканне, значна выражанае аканне і г. д. Але абазначаныя парушэнні, як правіла, не ўплываюць на працэс камунікацыі паміж двухмоўнымі індывідамі. На наш погляд, інтэрферэнцыю неабходна разглядаць як праблему культуры беларускай і рускай мовы ва ўмовах білінгвізму.

Такім чынам, рэаліі сучаснага сацыяльна-культурнага працэсу ў Беларусі паказваюць, што білінгвізм застанеца вызначальным фактарам дынамікі духоўнай сферы беларускага грамадства і ў XXI ст. Задачу пашырэння практыкі выкарыстання беларускай мовы ва ўсіх сферах дзейнасці суб'ектаў культуры павінны вылучаць у якасці прыярытэтнай як дзяржаўныя, так і грамадскія сацыяльныя інстытуты. Іх мэтай, на наш погляд, павінна быць дасягненне парытэтнага выкарыстання абедзвюх дзяржаўных моў (беларускай і рускай).

1. Гадамер, Г.-Г. Текст и интерпретация (Из немецко-французских дебатов с участием Ж. Деррида, Ф. Форгета, М. Франка, Г.-Г. Гадамера, Й. Грайша, Ф. Ларуэлла / Г.-Г. Гадамер // Герменевтика и деконструкция / под. ред. В. Штермайера, Х. Франка, Б. В. Маркова. – СПб., 1999. С. 202–242.

2. Зиновский, В. Уникальный ресурс важнейшей информации / В. Зиновский // Экономика и Беларусь. – 2011. – № 4. – С. 32–38.

3. Колас, Я. Збор твораў : у 14 т. / Я. Колас. – Мінск : Маст. літ., 1978. – Том 11 : Публіцыстычныя і крытычныя артыкулы 1917–1946 гг. – 1976. – 424 с.

4. Міцкевіч, Адам. Пра Беларусь і беларускую мову / Адам Міцкевіч // Літаратура Беларусі XIX стагоддзя / уклад.: К. А. Цвірка, І. С. Шпакоўскі, К. У. Антановіч ; навук. рэд. А. В. Мальдзіс. – Мінск, 2013. – С. 291.

5. Новые качественные характеристики населения Республики Беларусь (итоги переписи населения 2009 года и выполнения Национальной программы демографической безопасности Республики Беларусь на 2007–2010 гг.). – Минск : Центр информационных технологий Мингорисполкома, 2011. – 5 с.

6. Социологическая оценка состояния и анализ основных проблем в сфере культуры : Аналитическая записка по теме. – Минск : НАН Беларуси, 2016. – 125 с.

7. Хайдеггер, М. Язык / М. Хайдеггер. – СПб. : Эйдос, 1991. – 19 с.